

6. Міжпарламентська унія // Діло. – 1928. – 26 серпня.
7. ЦДІАЛ України. Кол. мікрофільмів № 9, м/ф 70046, арк. 16.
8. Міжпарламентська унія // Діло. – 1928. – 26 серпня.
9. Там само.
10. Там само.
11. Соляр І. Проблема автономії Західної України у складі Польщі в діяльності УНТП – УНДО / Ігор Соляр // Галичина. – Івано-Франківськ, 2011. – Вип. 18–19. – С. 219.
12. Міжпарламентарна Унія. Сьогорічна сесія в Берліні // Діло. – 1928. – 24 серп.
13. Там само.
14. Там само.
15. Там само.
16. Луцький О. 25-та конференція Міжпарламентарної унії / Остап Луцький // Діло. – 1928. – 18 верес.
17. Там само.
18. Діло. – 1938. – 11 верес.
19. Діло. – 1932. – 7 січ.
20. Там само.
21. Соляр І. Зовнішні орієнтації національно-державницьких партій Західної України (1923–1939) / Ігор Соляр. – Львів, 2011. – С. 275.
22. Діло. – 1932. – 7 січ.
23. Там само.
24. Мілена Рудницька. Статті, листи, документи : збірник документів і матеріалів про життя, суспільно-політичну діяльність і публіцистичну творчість Мілени Рудницької / упоряд. М. Дядюк. – Львів, 1998. – С. 538.
25. Діло. – 1932. – 7 січ.
26. ЦДІАЛ України, ф. 344, оп. 1, спр. 45, арк. 52.
27. Діло. – 1932. – 7 січ.
28. Там само.

Проанализировано внешнеполитическую деятельность национально-государственных партий Западной Украины в междувоенный период XX века., в частности участие украинского политикума в деятельности Межпарламентской унии. Отмечено, что западноевропейские государства рассматривались УНДО как инструмент давления на страны, в пределах которых находились после Первой мировой войны украинские земли, для решения украинского вопроса; отмечено, что внешнеполитические стратегия и тактика национально-государственных партий требовали от них внутреннего понимания и координации действий на международной арене.

Ключевые слова: УНДО, Межпарламентская уния, международные отношения.

The foreign policy of national-political parties in Western Ukraine during the interwar years of the twentieth century is analysed, including participation in Ukrainian politics of Interparliamentary Union; noted that Western states UNDO considered as an instrument of pressure on the countries within which were after World War Ukrainian lands to solve the Ukrainian question; emphasized that foreign policy strategy and tactics of the national-political party which demanded the internal harmony and coordination of their competition in the international arena.

Keywords: UNDO, Interparliamentary Union, international relations.

УДК 94(477.83/86):329.7

Тетяна МОСІЙЧУК

СПІВПРАЦЯ УНДО Й ПЕДАГОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА “РІДНА ШКОЛА” (20–30-ті рр. XX ст.)

Стаття присвячена співпраці однієї з найвпливовіших політичних партій Західної України 20–30-х років XX ст. – Українського національно-демократичного об’єднання (УНДО) з просвітницьким то-

вариством “Рідна школа”. Проаналізовано причини, загальні умови й напрями їх спільної боротьби за національний характер української школи та висвітлено особливості міжпартійного протистояння. Основний акцент зроблений на об’єднанні зусиль партії й товариства в ході проведення шкільних плебісцитів. Авторка стверджує, що їхня співпраця мала на меті протидію денаціоналізаційній політиці польського уряду.

Ключові слова: Українське національно-демократичне об’єднання, утраквістичні школи, плебісцит, міжвоєнний період, “Рідна школа”.

З огляду на низку об’єктивних причин, домінуюче місце в структурі українського національно-політичного руху Західної України впродовж міжвоєнних десятиліть посіло Українське національно-демократичне об’єднання (УНДО). Перебуваючи в центрі політичного спектра на легальному становищі, українська націонал-демократія відіграла важливу роль у розвитку національної освіти. Однак наукове вивчення її історичного досвіду розпочалося лише в останнє десятиріччя. При цьому основна увага дослідників зосереджена на політичній діяльності партії, а робота націонал-демократії в освітній сфері залишилася поза увагою науковців. Чільним завданням партії був захист українського шкільництва від наслідків полонізаційної політики польського уряду. Для повноцінної реалізації цього завдання націонал-демократи тісно співпрацювали з провідними культурно-просвітницькими організаціями краю.

У вітчизняній історіографії окреслена проблема епізодично розглядалася в дослідженнях М.Кугутяка¹, Г.Білавич і Б.Савчука², І.Соляра³ та ін.; у польській – у працях Р.Томчика, М.Пап’єжинської-Турек, Р.Торжецького⁴. Джерельну основу розвідки становлять документи Державного архіву Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.), Центрального державного історичного архіву України, м. Львів (ЦДАЛ України), спогади очевидців і матеріали української преси. Мета статті – аналіз особливостей та напрямів співпраці УНДО й “Рідної школи” для протистояння денаціоналізаційній політиці польського уряду та розвитку українського приватного шкільництва впродовж міжвоєнного періоду.

Відступ Галицької армії за р. Збруч у липні 1919 р. поклав початок двадцятирічному польському пануванню в Західній Україні. Польща зрозуміла рішення Ради Амбасадорів від 14 березня 1923 р. як згоду країн Антанти на проведення політики денаціоналізації й асиміляції українців краю. Перші удари були спрямовані на освіту. “Не сміє бути української школи, – наголошували польські урядовці, – бо в українській школі дитина навчилася би любові до рідної мови і до минувшини свого народу”⁵. Закон від 31 липня 1924 р. усунув українську мову з урядування в усіх державних і самоуправних установах та перетворював більшість шкіл національних меншин на двомовні (утраквістичні) з переважанням польської мови. Очевидець тих подій І.Василишин відзначав, що “навіть у тих небагатьох школах, що й надалі залишилися ніби українськими, наказано, крім польської мови, викладати по-польськи історію й географію. На українську мову припало навчання рахунків і гімнастики... Старших учителів українців стали передчасно посилати на пенсію, а молоді кандидати учительського звання могли дістати працю тільки на корінно польських землях”⁶. Польський уряд прагнув створити враження, начебто процес ліквідації шкіл національних меншин відбувається добровільно, на демократичних засадах. Тому до закону було внесено статтю, у якій зазначалося, що “в гмінах, де понад, 25% українського, білоруського чи литовського населення, на вимогу батьків 40 дітей шкільного віку, навчання у школі буде проводитись рідною мовою. Якщо на цій території батьки 20 дітей виявлять бажання продовжити навчання польською мовою, то школа, незалежно від кількості дітей української або іншої національності, стає двомовною”⁷. Польська адміністрація не обмежилася тільки знищенням народних шкіл, фактичної ліквідації зазнавали середні державні й приватні навчальні заклади. Міністерство освіти та віросповідань поспішило вже в липні 1925 р. видати розпорядження про об’єднання українських гімназій з польськими у Львові, Тернополі та Перемишлі. За двадцять років польського панування кількість українських шкіл зменшилася з 3 662 до 144⁸.

Таким чином, полонізація стала ключовим інструментом в асиміляційній програмі польського уряду, який прагнув повністю знищити українську національну освіту. Основний удар спрямовувався на початкову й середню школи через проведення плебісцитів.

Уже з перших днів своєї діяльності УНДО виступило на захист українського шкільництва. Провідним став заклик партії “Всі українські діти до української школи!”, бо “хто минає свою рідну школу і посилає дитину до чужої школи, – той ворог своєї дитини і української нації!”⁹. “Нашим обов’язком, – відзначало УНДО на сторінках “Діла”, – є виховати відданих своєму народові громадян. І до цієї мети мусимо йти двома шляхами: обороною українства в державному шкільництві..., а з другого боку – будовою власного приватного шкільництва всіх типів”¹⁰. 11 серпня 1925 р. було опубліковано звернення Народного комітету УНДО до членів партії із закликом активізувати організаційну роботу в масах. Серед першочергових завдань відзначалося таке: “З вересня мусить початися масова акція в справі оборони українського шкільництва”¹¹, бо “як хочемо удержати наш нарід на становищі живої нації..., то не можемо ні на хвилю забувати трьох основних справ: народної просвіти, рідної школи і національного господарства!”¹². 28 серпня 1925 р. на засіданні президії ЦК УНДО й представників освітніх установ було вироблено програму дій, яка передбачала організацію протестатійних народних віч проти полонізації українських шкіл, бойкот утравкізації українських гімназій, залучення батьків до шкільних плебісцитів, виступи українських послів і сенаторів у польських законодавчих органах, Лізі Націй та інших міжнародних організаціях.

У боротьбі за національний характер української школи націонал-демократи тісно співпрацювали з культурно-освітніми організаціями краю, у першу чергу, з “Рідною школою”. Заснована в 1884 р. як Українське педагогічне товариство, організація впродовж міжвоєнної доби розбудовувала власну мережу приватних українських шкіл, організувала дошкільні заклади, бурси для молоді, видавала педагогічний журнал. Тільки в Галичині організувала 700 бібліотек. У 1938 р. товариство об’єднувало 2 077 гуртків і 104 000 членів (на 1914 р. – 69 гуртків і 500 членів)¹³. Провід партії добре розумів значення товариства в боротьбі за національний характер української школи, тому вирішив об’єднати зусилля. Під час конференції воєвод Східних воєводств у Варшаві (19–20 жовтня 1925 р.) польські урядовці неодноразово звертали увагу на тісну співпрацю УНДО з “Рідною школою” під час вирішення шкільних питань¹⁴. Тернопільський воєвода у зверненні до Міністерства внутрішніх справ від 13 жовтня 1926 р. повідомляв про початок акції за впровадження української мови в початкових школах з ініціативи УПТ й УНДО, які “організують віча, збирають декларації і прохання батьків та надсилають до уряду”¹⁵.

Стратегія та напрями співпраці націонал-демократів з “Рідною школою” були затверджені на II з’їзді партії, який тривав з 19 до 24 листопада 1926 р. У резолюціях наголошувалося, що УНДО не повинно “випускати з під нашої опіки українських державних шкіл, бо це важкими зусиллями виборене національне добро... Щодо шкіл УПТ, то їх слід за всяку ціну вдержати, реформуючи їх обережно в напрямі фаховости”. Народний з’їзд УНДО закликав “все українське громадянство до інтенсивної матеріальної підтримки центральних установ, що займаються освітою і вихованням”¹⁶.

Політичні декларації УНДО щодо співпраці й розвитку товариства знайшли своє реальне втілення в повсякденній діяльності центральних і місцевих партійних осередків, лідерів та рядових членів партії. Середина 20-х років XX ст. стала часом серйозних випробовувань для українського шкільництва через проведення плебісцитів в умовах державного терору й підкупу. Організацією й проведенням, часто повторним, шкільних плебісцитів у Західній Україні займалося товариство “Рідна школа” під керівництвом центрального та повітових комітетів партії. Про це свідчать численні звіти воєводських управлінь про суспільно-політичну ситуацію у воєводствах. Зокрема, у звіті Станіславського воєводського управління за 1927 р. повідомлялося: “Зініційована УНДО акція повторного плебісциту на ліквідацію утравкістичних шкіл і за впровадження в усіх школах української мови навчання охопила в останнім часі цілі повіти..., а проводять її Рідна Школа, греко-католицькі священники і вчителі”¹⁷. З початком 1928 р. надвірнянський повітовий комендант поліції повідомляв: “Діяльність УНДО в справі збирання декларацій за руську школу проявилась в наступних гмінах: 1) В Саджаві, де зібрано 65 декларацій; 2) В Ославах Білих зібрано 53 декларації; 3) В Микуличині зібрано 40 декларацій”¹⁸.

Передбачаючи фальсифікації з боку офіційних органів, повітові осередки товариства й партії роздавали священикам спеціальні анкети, запитання яких спрямовувалися на виявлення

кількості українських шкіл і кількості дітей, які в них навчалися¹⁹. Як приклад, місцевий парох у листі від 22 грудня 1925 р. подає до ЦК УНДО відомості про стан українського шкільництва в його селі: “У нас, в Куликові єсть 7 класів, народна школа з польським язиком викладовим. До неї ходить дітей української національности 287. В р. 1925 з весною внесено українських декларацій 88 за 135 дітей за українською мовою навчання”²⁰. Така позиція націонал-демократів мотивувалася тим, що польська влада саме “при допомозі “шкільного плебісциту” школу для українських дітей робиться інструментом денационалізації”²¹.

Завдяки успішній взаємодії товариства, духівництва та націонал-демократів, Українська парламентарна репрезентація мала реальну картину проходження шкільного плебісциту для викриття колонізаційної політики уряду. У ході плебісцитової акції 1925 р. українські батьки внесли близько 100 000 шкільних декларацій за 130 000 дітей з вимогою навчання їх українською мовою. Незважаючи на добре організовану акцію, українське шкільництво зазнало великих утрат. 2 червня 1928 р. В.Целевич, виступаючи в польському сеймі, подав реальну картину українського шкільництва. За словами посла, протягом цього короткого часу ліквідовано 1 506 українських шкіл. У наступних 1926–1928 роках польський уряд закрити ще 217 шкіл. Сучасник тих подій польський історик М.Фелінський твердить, що в 1929 р. продовжували функціонувати лише 719 українських шкіл²².

Результати плебісциту черговий раз довели, що єдиний шлях збереження української національної школи пролягає через розширення приватного шкільництва. А це вимагало великих коштів. Оскільки фінансування організації частково здійснювалося добровільними внесками, воно було недостатнім. Націонал-демократи гостро критикували тих українців, які вважали, що “своє рідне приватне шкільництво можна заступити якоюсь менш коштовною організацією” типу “Просвіти” чи “Сокола”²³. А під час проведення протестаційних віч націонал-демократи закликали громадськість до активної розбудови приватного шкільництва²⁴. “Ніхто нам не допоможе, як ми самі собі не поможемо. Нехай же клич: всі і все для “Рідної школи”! – буде пануючим в нашій українській суспільності”²⁵. Під такими гаслами партія постійно організувала збір коштів для ефективного функціонування УПТ за допомогою різноманітних акцій²⁶.

Зокрема, під час різдвяних свят з ініціативи націонал-демократів у кожному селі чи містечку організовувалися групи колядників, які отримані кошти за коляду віддавали на потреби “Рідної школи”²⁷. “Під колядою, – писало «Діло», – розуміємо святочну жертву на «Рідну школу»”²³. “Місяць січень, – закликали націонал-демократи, – це місяць «Рідної школи». Тому доходи з аматорських театральних вистав, концертів, чайних вечорів... вертепу і т. п. уладжуваних ким небудь в місяці січні йдуть виключно на «Рідну школу»”²⁸. Це була суттєва матеріальна підтримка, про що свідчать статистичні дані. Зокрема, протягом 1925–1926 рр. кількість громад, які взяли участь у збірці коляди, зросла з 1 126 до 1 740, а загальний “вислід коляди в краю” мав більше 60 тисяч злотих, при цьому українське громадянство закликали не “спочивати на лаврах удалої “коляди”, але... перетворити принагідні жертви в обов’язкові”²⁹. А вже під час різдвяних свят 1930 р. добровільні пожертви становили 90 тисяч злотих³⁰. Такі цифри непокоїли польську владу. Напередодні різдвяних свят 1936 р. керівництво “Рідної школи” звернулося до проводу партії, щоб отримати від Міністерства внутрішніх справ дозвіл на проведення таких збірок “хоча б тільки на 3 дні в межах греко-католицького Різдва Христового”³¹. На численні інтерпеляції націонал-демократів уряд дозволив збірки до 15 січня, вимагаючи від комендантів повітових поліцій точні дані про кількісний і якісний склад груп колядників, текст колядок й отримані кошти.

З 1929 р. стартувала акція “Рідношкільна ялинка”, суть якої зводилася до передання коштів від продажу ялинкових прикрас і від концертів на потреби “Рідної школи”³². Популярністю напередодні Свят вечора користувалися “рідношкільні свічки”³³. Особливу цікавість і посмішку викликає продаж артистично виконаних карт, які звільняли від алкогольних напоїв під час різдвяних свят. “Як хто набуде таку картку, – переконували автори ідеї, – той не має обов’язку гостити кого-небудь алкоголем”, “Карта коштує 1 злотий..., купимо собі такі картки і як тільки гість почне двозначно говорити про корчі в шлунку, чи сухість в горлі – тицьнемо йому перед очі карту і спокій”³⁴. Слід віддати належне такій ідеї, бо карти користувалися величезною популярністю, про що свідчать цифри. Зокрема, “на карти ...зложили в злотих...

І.Кокорудз (Львів) – 50; Є.Моравський (Орове) – 5; І.Герасимович (Львів) – 5...³⁵. Навіть у період економічної кризи 1933 р. збірки під час різдвяних свят були високі, бо “для масової жертвенности нема ніякої кризи”³⁶.

Під час підготовки до Великодніх свят з ініціативи та за підтримки націонал-демократів проводилась акція “Писанка «Рідної школи»”. Паралельно проходив збір коштів, бо “як на Коляду спішив кожний з лептами... так нехай на Великодні свята – зложить кожний дар на Українське Педагогічне Товариство, що бореться із супротивною хвилею за Народне Відродження”³⁷.

Дуже часто збір коштів на потреби “Рідної школи” націонал-демократи приурочували до різного роду ювілеїв. Так, 25–31 жовтня 1931 р., під час святкування ювілею 50-річчя педагогічного товариства розпочався продаж ювілейних “наліпок «Рідної школи»” ціною в 10 сотиків та емальованих відзнак по 1 золотому. “Вислід цьогорічної ювілейної осінньої збірки на «Рідну школу», – писало «Діло», – стане мірою патріотизму даної області й тамошніх осіб”³⁸. Бо “«Рідна школа» – це товариство живе, що все росте, все розвивається, – наголошував діяч УНДО І.Герасимович. – Кожний мусить доложити свою цеголку до того, щоби вона як найкраще розвивалася!”³⁹.

Під час родинних свят практикувалися т. зв. “десятимінуткові збірки”, які полягали в тому, “що на кожній хоч би й найменшій забаві (хрестини, весілля, вечерниці, похорон, чайний вечір) присвячується десять мінут збірці на «Рідну школу»”. Націонал-демократи наголошували, що “люди при забаві, маючи добрий настрій, не відмовлять тих кілька сотиків для «Рідної школи», а при тому вона відбувається в замкненому крузі товариств і тому не потребує спеціальних дозволів влади”⁴⁰. Результати найбільших збірок постійно публікувалися в “Ділі”, зокрема, повідомлялося про весілля 13 травня 1931 р. у с. Білка на Волині, яке відбулося при повній відсутності алкогольних напиків і під час якого “гості зложили 26 зл. на «Рідну школу» у Львові”, хоча “донедавна Волинь була славна з того, що при всяких “оказіях” українські громадяни і молодь запивалися алькогольними напиками”⁴¹. Збори коштів відбувалися й через рекламу промислових підприємств, які підтримували культурно-освітні товариства. Одним з таких підприємств була тютюнова фабрика “Калина” кооперативи “Будучність” у Тернополі, яка «від 1 січня до кінця вересня 1929 р. прислала як 1% з продажних паперців своєї фабрики поважну квоту на «Рідну школу»». Партія зверталася до українських курців із закликом курити «паперців і туток “Калина”», бо, “заспокоюючи наліг, одночасно бодай дрібничкою підпомагаєте свої установи”⁴². Така матеріальна підтримка відіграла суттєву роль у розширенні мережі шкіл товариства. На початку 1931/1932 н. р. “Рідна школа” уже нараховувала 60 народних шкіл, у яких навчалося 6 582 учні, 10 приватних українських гімназій (1 378 учнів), а також 3 вчительські семінарії (365 учнів)⁴³.

УНДО, згідно зі своєю програмою, захищало внутрішню автономію “Рідної школи”, яка проголосила себе “позапартійним” чинником українського національного руху. Націонал-демократи добре усвідомлювали важливість і необхідність їх підтримки з боку такої потужної культурно-освітньої організації, як “Рідна школа”. Однак партії не вдалось одразу поширити свій вплив на педагогічне товариство. На засіданні Центрального Комітету 17 січня 1927 р., голова партії Д.Левицький особливу увагу звернув саме на “відсутність зв’язку між культурною установою і партійною управою”⁴⁴. Причина цього, на думку керівника, полягала у відсутності ініціативи з боку товариства, бо “навіть о зборах не повідомляють”. Тому на засіданні 22 січня того ж року було накреслено нову стратегію роботи в цьому напрямі, а саме – “мусить бути праця переведена на села”⁴⁵. Таким чином, основний акцент зміщувався на місцеві осередки товариства. Першопричиною такої посиленої уваги УНДО до педагогічного товариства була міжпартійна боротьба за впливи серед українського населення. Головним суперником націонал-демократів виступила Українська соціалістично-радикальна партія (УСРП). Необхідність посилення впливів УСРП у масових організаціях на чолі з “Рідною школою”, за твердженням її голови І.Макуха, зумовлювалася тим, що вони стали відходити від праці на селі, опинилися на “границі добра і зла”. Насправді ж радикалів непокоїло зростання впливів УНДО на культурно-освітні товариства, їхня постійна присутність на зборах повітових і центральних осередків. Під час зборів кружка “Рідної школи” в с. Гаї Великі Тернопільського

воєводства 7 лютого 1926 р. виступав С.Баран. Його промова про значення “Рідної школи” справила велике враження, бо після виступу зі 100 присутніх осіб 84 відразу записалися в кружок⁴⁶. Тиск з боку радикалів примусив націонал-демократів відійти від декларованої “позапартійності” і “нейтральності” громадських товариств. Грудневий 1928 р. з’їзд партії визначив наступальну стратегію: “Треба мати руку” на “Рідній Школі”, керівництво якої слід поповнювати своїми активними членами». Резолюції спрямовували місцеві комітети на охоплення “цілісності” національного, передовсім, культурно-освітнього життя в кожному повіті⁴⁷. Упродовж 1929 р. члени УСРП були цілковито усунені з керівництва “Рідної школи”⁴⁸. Це давало привід іншим партіям неодноразово критикувати Головну Управу товариства, мовляв, як можна декларувати позапартійність, якщо в її складі “більшість належить до УНДО, а президія суто – Ундівська”⁴⁹.

Архівні матеріали засвідчують, що члени або прихильники УНДО становили більшість у керівному складі повітових союзів і кружків “Рідної школи” Тернопільського воєводства, особливо Підгаєччини⁵⁰. Слід відзначити, що націонал-демократи продовжували утримувати свій вплив у місцевих осередках протягом усього міжвоєнного періоду⁵¹. Неодноразово в донесеннях повітових комендантів з’їзди делегатів “Рідної школи” характеризувались як з’їзди “симпатиків” УНДО⁵².

Партія активно відстоювала права педагогічного товариства на парламентарній арені. Питання захисту українського приватного шкільництва неодноразово порушувалося в парламенті І.Герасимовичем⁵³, В.Целевичем⁵⁴, М.Галушинським⁵⁵, М.Струтинським⁵⁶. 18 липня 1938 р. В.Кузьмович подав інтерпеляцію з приводу заборони кружкам “Рідної школи” вести дитячі літні садочки в окремих місцевостях Тернопільського воєводства через начебто “педагогічну некомпетентність”. Посол, керуючись 110 статтею польської Конституції 1921 р., наголошував, що, зважаючи на приватний характер садочків, уряд не може заборонити їхню діяльність. Окрім того, “дитячі садочки є сезонними імпрезами, що мають на меті полегшити нагляд над дітьми в перед шкільному віці під час польових робіт”. Убачаючи в цьому рішенні ще один прояв полонізаційного курсу уряду, В.Кузьмович на доказ своїх слів наводив приклад у с. Хренів повіту Камінка Струмилова, де староство дало згоду відкрити “садочок польський і староруський, однак не дозволило український”⁵⁷. Виступаючи в дискусії над бюджетом Міністерства освіти і віросповідань 26 січня 1939 р., В.Целевич критикував уряд за регулярне фінансування польського шкільництва, у той час як “українське приватне шкільництво не тільки не дістає ніяких грошових підмог, а в додатку ще й... товариство “Рідна школа” зустрічає у своїй діяльності різні перепони адміністраційного характеру”⁵⁸.

Отже, у міжвоєнний період уся освітньо-виховна система Західної України піддалася полонізації. Це змусило українську громадськість зосередити свої зусилля на відродженні приватного шкільництва. Виконання вказаного завдання було покладено на “Рідну школу” під протекторатом УНДО.

Співпраця націонал-демократів і педагогічного товариства полягала в контролі за проведенням шкільних плебісцитів, зборі декларацій за введення української мови навчання, популяризації рідношкільних ідей. Партія надавала суттєву фінансову підтримку та відстоювала права товариства на парламентарній арені. Завдяки цьому, УНДО остаточно закріпило за “Рідною школою” роль загальнонародної інституції, покликаної розвивати національну освіту. Спільна боротьба партії і товариства за збереження українського шкільництва не дала польському урядові можливості знищити українську освіту, асимілювати українське населення. Плідна співпраця УНДО й “Рідної школи” може слугувати добрим прикладом для наслідування сучасним партійним і культурно-освітнім організаціям.

1. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918–1929) : у 2 т. / М. В. Кугутяк. – К. ; Івано-Франківськ : Плай. – 2002. – Т. 1. – 536 с.

2. Білавич Г. Товариство “Рідна школа” (1881–1939 рр.) / Г. Білавич, Б. Савчук. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1999. – 206 с.

3. Соляр І. Культурно-просвітницька діяльність національно-державницьких партій Західної України у 1920-х рр. / І. Я. Соляр // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія "Історія". – Тернопіль, 2010. – Вип. 2. – С. 75–79.
4. Там само. – С. 75.
5. За українську школу! Наше нині – і польське вчора // Свобода. – 1926. – 18 лип. – С. 1.
6. Васишин І. Роля духовенства й учительства в розбудженні культурно-освітнього та економічного життя в Городенському повіті / І. Васишин // Городенщина : історико-мемуарний збірник / Український архів ; ред. М. Г. Марунчак. – Нью-Йорк ; Торонто ; Вінніпег, 1978. – Т. XXXIII. – С. 182–203.
7. Сливка Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939) / Ю. Сливка. – К. : Наук. думка, 1985. – С. 128.
8. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. / Я. Й. Грицак. – К. : Генеза, 1996. – С. 190.
9. Всі українські діти до української школи // Діло. – 1928. – 18 трав. – С. 2.
10. Свято Відродження // Діло. – 1925. – 7 січ. – С. 4.
11. Кугутяк М. Українська націонал-демократія (1918–1939) : у 2 т. / М. Кугутяк. – К. ; Івано-Франківськ : Нова зоря, 2004. – Т. 2. – С. 414.
12. Левицький К. Наші найближчі завдання / К. Левицький // Діло. – 1928. – 15 квіт. – С. 1.
13. Семчишин М. Тисяча років української культури / М. Семчишин. – К. : Фенікс, 1993. – С. 488.
14. Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.), ф. 2 Станіславське воєводське управління, м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства, оп. 1, спр. 392, арк. 32.
15. Там само, ф. 2, оп. 1, спр. 369, арк. 99.
16. Кугутяк М. Українська націонал-демократія (1918–1939) у 2 т. / М. Кугутяк. – К. ; Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2004. – Т. 2. – С. 486.
17. Держархів Івано-Франківської обл., ф. 226 Прокуратура Станіславського окружного суду, м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства, оп. 1, спр. 15, арк. 141.
18. Там само, ф. 2, оп. 1, спр. 637, арк. 1–4.
19. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДАІЛ України), ф. 344 Українське національно-демократичне об'єднання, оп. 1, спр. 231, арк. 3.
20. Там само.
21. Дальший похід на "креси" // Діло. – 1929. – 2 серп. – С. 1.
22. Кузьмінець О. Товариство "Рідна Школа" в Галичині (20–30-ті рр. XX ст.) / О. Кузьмінець, І. Цепенда // Український історичний журнал. – 1993. – № 10. – С. 45.
23. Герасимович І. Родина і школа / І. Герасимович // Неділя. – 1928. – 23 груд. – С. 3
24. Держархів Івано-Франківської обл., оп. 1, спр. 425, арк. 265.; спр. 969, арк. 9.
25. Герасимович І. Т. S. L. на українських землях і ми / І. Герасимович // Діло. – 1928. – 17 трав. – С. 2.
26. Держархів Івано-Франківської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 264 "а", арк. 47; спр. 488, арк. 174.
27. Там само, ф. 6 Станіславське повітове староство, м. Станіслав Станіславського воєводства, оп. 1, спр. 203, арк. 7–8.
28. Діло. – 1929. – 6 січ. – С. 3; Рідна школа. – 1936. – 1 січ. – С. 1.
29. Жива ідея. З нагоди підрахунку "коляди" на "Рідну школу" // Діло. – 1926. – 6 квіт. – С. 3.
30. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918–1929) : у 2 т. / М. В. Кугутяк. – К. ; Івано-Франківськ : Плай, 2002. – Т. 1. – С. 441.
31. Держархів Івано-Франківської обл., ф. 68 Станіславське воєводське управління державної поліції, м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства, оп. 1, спр. 376, арк. 89–90.
32. Рідношкільна ялинка // Діло. – 1933. – 7 січ. – С. 5.
33. Держархів Івано-Франківської обл., ф. 69 Станіславське повітове управління державної поліції, м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства, оп. 1, спр. 718, арк. 364.
34. Замість на алькоголь – гроші на "Рідну школу"! // Діло. – 1929. – 14 груд. – С. 2.
35. Діло. – 1929. – 31 груд. – С. 4.
36. Різдвяний дар народу // Діло. – 1933. – 7 січ. – С. 5.
37. Писанка "Рідної школи" // Діло. – 1930. – 16 квіт. – С. 2.
38. Ювілейна осіння збірка "Рідної школи" // Діло. – 1931. – 7 листоп. – С. 4.
39. Герасимович І. З нагоди ювілею "Рідної школи" / І. Герасимович // Діло. – 1931. – 15 лют. – С. 1.
40. Саєвич М. Матеріальне забезпечення "Рідної школи" (про нові засоби у нашій збірковій акції) / М. Саєвич // Діло. – 1929. – 12 січ. – С. 2–3.
41. Весілля без алькоголю на Волині (до наслідування всім нашим громадянам) // Діло. – 1931. – 3 черв. – С. 5.

42. З “Рідної школи”! Піддержуймо рідний промисел! // Діло. – 1929. – 23 листоп. – С. 5; Рідна школа. – 1937. – 1 квіт. – С. 97.
43. Кузьмінець О. Товариство “Рідна Школа” в Галичині (20–30-ті рр. ХХ ст.) / О. Кузьмінець, І. Цепенда // Український історичний журнал. – 1993. – № 10. – С. 44.
44. ЦДІАЛ України, ф. 344, оп. 1, спр. 32, арк. 3.
45. Там само, арк. 8.
46. Дописи з краю // Свобода. – 1926. – 14 берез. – С. 4.
47. ЦДІАЛ України, ф. 344, оп. 1, спр. 34, арк. 17, 52, 66–67.
48. Боднар О. Культурно-просвітня діяльність Української соціалістично-радикальної партії (1923–1939) / О. Боднар // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія “Історія”. – Тернопіль, 2010. – Вип. 2. – С. 6.
49. Брехня і правда про “Рідну школу” // Наше слово. – 1927. – 7 серп. – С. 2–3.
50. ЦДІАЛ України, ф. 344, оп. 1, спр. 242, арк. 31.
51. Держархів Івано-Франківської обл., ф. 68, оп. 2, спр. 387, арк. 2.
52. Там само, оп. 1, спр. 376, арк. 133.
53. Герасимович І. За українську школу під Польщею / І. Герасимович // Діло. – 1928. – 25 берез. – С. 2.
54. З парламентарної арени // Діло. – 1928. – 4 черв. – С. 2.
55. Там само. – 23 черв. – С. 2.
56. ЦДІАЛ України, ф. 206 Українське педагогічне товариство “Рідна Школа”, оп. 1, спр. 196, арк. 1–6.
57. Там само, оп. 1, спр. 559, арк. 30–31.
58. Там само, спр. 545, арк. 22.

Стаття посвячена співпраці самій впливовій політичній партії Західної України 20–30-х років ХХ в. – Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) з просвітительським обществом “Родная школа”. Проаналізовані причини, умови та напрями їх спільної боротьби за національний характер української школи та освічені особливості міжпартійного протистояння. Основний акцент зроблено на об'єднанні сил партії та общества в ході проведення шкільних плебісцитів. Автор стверджує, що їх співпраця мала на меті протидіювати денационалізаційній політиці польського уряду.

Ключевые слова: Українське національно-демократичне об'єднання, утратившишні школи, плебісцит, міжвоєнний період, “Родная школа”.

The article is devoted to the cooperation of one of the most influential political parties in Western Ukraine 20–30-ies of the XX century – Ukrainian national democratic organization (UNDO) with educational society “Ridna shkola”. The author analyzes the causes, the general conditions and the directions of their joint struggle for the national character of the Ukrainian school and highlights the features of inter-confrontation. The main emphasis is on the integration effort party and society in the course of the school plebiscites. The author argues that their cooperation aimed at countering the denationalization of the Polish government.

Keywords: Ukrainian national democratic organization, bilingual schools, plebiscite, the interwar period, “Ridna shkola”.

УДК 94(477.83/86)“1919–1933”

Лев ДАВИБІДА

КАСИ ХВОРИХ У ГАЛИЧИНІ (1919–1933 рр.): ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто процес запровадження елементів страхової медицини в Галичині під час її перебування під владою Другої Речі Посполитої. Функції страхових інституцій у цій сфері було покладено на Каси хворих, які створювалися на зразок німецької системи всеохоплюючого страхування здоров'я. Автором розглянуто законодавчу та нормативно-правову бази діяльності медичних страхових установ у 1919–1933 рр. На основі статутних документів висвітлено внутрішню структуру Кас хворих, проаналізовано головні принципи їхньої роботи. Також з'ясовано переваги й недоліки подібної системи страхування на випадок хвороби та її ефективність у справі охорони здоров'я населення Галичини.